

Designing the Model of an Optimal Cultural System from the Perspective of Imam Khomeini

Mojtaba Babakhani (Ph. D.)¹

Abdolhamid Bayat²

Abstract

The cultural system as a coherent set of beliefs, values and norms that are organized to achieve a specific purpose and have social effects and functions, is one of the important components of social systems of society and has a high importance and position in achieving goals and aspirations. Considering the superiority of culture over other social systems in the dominant thought of Muslim thinkers, the importance of recognizing and realizing a desirable cultural system in accordance with the ideals and goals of the Islamic system becomes more apparent. In this research, the necessities, obstacles, solutions and results of the realization of a desirable cultural system from the perspective of the founder of the Islamic system, Imam Khomeini, have been studied. For this purpose, six important messages among the messages, letters and speeches of Imam in 1987 and 1988 have been selected and analyzed using the grounded theory approach. After reaching theoretical saturation, the final model is designed using the paradigm model of Strauss and Corbin. Based on the findings of this study, causal conditions (including the centrality of true (political) Islam and confrontation with deviant Islam Pretender to piety, the basis of the book (Quran) and Tradition (manner of the Ahl al-Bayt (The family of the Prophet and the Imams)) and attention to the design of a native model in culture, Underlying conditions (having a rich and original Shia culture, guardianship governing system and loving relationship between government and nation, having an ancient Iranian civilization, benefiting from dense and active popular force), mediating conditions (inductions and hostile actions of enemies, inefficiency of cultural policies) upcountry, the emergence of dependent and pro-Western officials, self-doubt and intimidation of the artificial Glory of Western civilization), and appropriate strategies for the realization of the desired cultural system (formation of the rule of law, creation of self-confidence in society, creation of unity, integration and social determination, employment of competent manpower) from Imam Khomeini perspective and the consequences of this system (Modeling for other nations of the world, decent life and worldly peace, implementation of divine commandments, general movement of society towards the hereafter, laying the groundwork for the formation of the Mahdavi government (the government which will be ruled by Imam Mahdi), realization of the holy goals and aspirations of Islam) are also explained.

Keywords: *Culture, Cultural System, Imam Khomeini, Islamic Republic of Iran, Grounded Theory Approach.*

-
1. Corresponding Author: PhD in Political Science (Area of interest: issues of Iran) ,Researcher at Development Centerthe of Imam Sadegh University, mojtatababakhani@gmail.com.
 2. Lecturer and researcher of Imam Hossein University of Officers and Guards Training, ab.bayat1400@gmail.com.

طراحی الگوی نظام فرهنگی مطلوب از منظر امام خمینی(ره)

دکتر مجتبی باباخانی*، عبدالحمید بیات**

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۱۱/۰۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۰۲

چکیده

نظام فرهنگی به عنوان مجموعه‌ای منسجم از باورها، ارزش‌ها و هنجارهایی که برای تأمین هدفی خاص سامان داده می‌شوند و دارای آثار و کارکرد اجتماعی هستند، یکی از اجزای مهم نظامات اجتماعی جامعه محسوب می‌شود و از اهمیت و جایگاهی بالا در تحقق اهداف و آرمان‌های پیش روی یک جامعه برخوردار است. با توجه به تفوق فرهنگ بر سایر نظامات اجتماعی در اندیشه غالب اندیشمندان مسلمان، اهمیت شناخت و تحقق یک نظام فرهنگی مطلوب، متناسب با آرمان‌ها و اهداف مد نظر در نظام اسلامی بیشتر آشکار می‌شود. در این پژوهش ملزومات، موانع، راهکارها و ثمره‌های تحقق یک نظام فرهنگی مطلوب از منظر بنیان‌گذار نظام اسلامی، حضرت امام خمینی(ره)، بررسی شده است. بدین منظور شش پیام مهم از میان پیام‌ها، نامه‌ها و سخنرانی‌های امام راحل در سال‌های ۱۳۶۶ و ۱۳۶۷ انتخاب و با استفاده از روش داده‌بنیاد^۱ تحلیل شده‌اند. پس از رسیدن به اشباع نظری، مدل نهایی با بهره‌گیری از الگوی پارادایمی استراوس و کوربین طراحی شده است. بر اساس یافته‌های این پژوهش، شرایط علی (شامل محوریت اسلام حقیقی (سیاسی) و مقابله با اسلام انحرافی (مقدس مآب)، مبنا قرار دادن کتاب (قرآن) و سنت (سیره اهل بیت(ع)) و توجه به طراحی الگوی بومی در فرهنگ، شرایط زمینه‌ای (برخورداری از فرهنگ غنی و اصیل شیعی، نظام حکومتی ولایی و رابطه خوبی دولت و ملت، برخورداری از تمدن کهن ایرانی، بهره‌مندی از نیروی متراکم و فعال مردمی)، شرایط واسطه‌ای (القائات و اقدامات خصمانه دشمنان، ناکارآمدی سیاست‌های فرهنگی در داخل، روی کار آمدن مسئولان وابسته و غرب‌زده، خودکم‌بینی و مرعوب شدن از هیمنه ساختگی تمدن غرب) و راهبردهای مناسب برای تحقق نظام فرهنگی مطلوب (تشکیل حکومت حق، ایجاد خودباوری و اعتماد به نفس در جامعه، ایجاد وحدت، یکپارچگی و عزم اجتماعی، به‌کارگیری نیروی انسانی شایسته) از منظر امام خمینی(ره) مشخص شده و پیامدهای تحقق این نظام (الگوسازی برای سایر ملت‌های جهان، زندگی شایسته و آرامش دنیوی، اجرای احکام الهی، حرکت عمومی جامعه به سوی سعادت اخروی، زمینه‌سازی برای تشکیل حکومت مهدوی، تحقق اهداف و آرمان‌های عالی شارع مقدس اسلام) نیز تبیین شده است.

کلیدواژه‌ها: فرهنگ، نظام فرهنگی، امام خمینی(ره)، جمهوری اسلامی ایران، نظریه داده‌بنیاد

*. نویسنده مسئول: دکتری علوم سیاسی (گرایش مسائل ایران) و پژوهشگر مرکز رشد دانشگاه امام صادق(ع)

mojtabababakhani@gmail.com

ab.bayat1400@gmail.com

** پژوهشگر و مدرس دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین(ع)

1. Grounded Theory

مقدمه

حکومت پهلوی نظام فرهنگی مشخصی برای جهت دهی به حیات اجتماعی ایرانیان مد نظر داشت که به شدت با ارزش‌های فرهنگی غرب هم‌گرا بود و با جریان دینی زاویه داشت. تلاش این خاندان برای به حاشیه راندن دین و حذف آن از نظام فرهنگی ایران به حدی شدید و گسترده بود که با واکنش تند مردم ایران مواجه شد؛ به نحوی که دیلمی معزی چنین ادعا می‌کند: «برهم زدن ترکیب نظام فرهنگی، هرچند در کوتاه‌مدت ظاهر جامعه را دگرگون ساخت، اما در بلندمدت به سرنگونی نظام سیاسی پهلوی منجر شد» (دیلمی معزی، ۱۳۸۶: ۲۹). در واقع در نظام فرهنگی حکومت پهلوی با «روی کار آمدن رضاشاه و پس از انقلاب مشروطیت، یکی از اقدامات مهم و خاص رضاشاه، توجه به مسئله باستان‌گرایی و اتخاذ رویکرد بزرگداشت و تجلیل از حکومت‌های شاهنشاهی ایران قبل از اسلام بود. حوادث پس از پایان جنگ عالم‌گیر اول و تحولات بعد از آن نشان می‌دهد که هویت ملی به‌نحوی ساماندهی می‌شد که نقش دین در ساختمان ملیت ایرانی بسیار اندک و ناچیز باشد. گسترش دامنه و نفوذ هویت ملی مبتنی بر باستان‌گرایی در دوره رضاشاه با پیشرفت پروژه دولت - ملت‌سازی مدرن پیوستگی داشت» (دیلمی معزی، ۱۳۸۶: ۱۷). نکته درخور توجه اینکه در همین پروژه باستان‌گرایی، آنجا که بین ارزش‌های بومی ایرانی و ارزش‌های غربی منافات یا تعارضی رخ می‌داد، ارزش‌های ملی باید به نفع غرب به‌سوی حذف و تعطیلی رانده می‌شدند و تنفس آنها تنها در همراهی با ارزش‌های غربی امکان‌پذیر بود.

انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (ره) در تقابل با نظام فرهنگی مطلوب پهلوی و همسو با نظام فرهنگی مطلوب اسلامی است. انقلاب اسلامی ریشه در آموزه‌های دین اسلام دارد و به‌عنوان انقلابی ایدئولوژیک شناخته می‌شود و به همین علت حوزه فرهنگ، محور سایر نظامات اجتماعی محسوب می‌شود. شعارها و آرمان‌های مطرح‌شده در انقلاب اسلامی ایران بیشتر جنبه فکری و فرهنگی داشته؛ بنابراین بدیهی است تحقق آنها جز با طراحی متقن یک نظام فرهنگی مطلوب امکان‌پذیر نباشد. این نظام فرهنگی نه به‌دنبال هضم فرهنگ ایرانی در نظام سلطه جهانی یا هضم مفاهیم دینی در سنت‌های کهن ایرانی است، بلکه نظامی برخاسته از اسلام ناب محمدی (ص) است که لازم است ابعاد آن تبیین و تدقیق شود.

می‌توان ادعا کرد در اندیشه امام خمینی (ره) نظام فرهنگی بیشترین اهمیت را دارد یا حتی

منشأ و مبنای شکل‌گیری سایر نظامات اجتماعی است. امام خمینی(ره) اهمیت بسیاری برای فرهنگ قائل‌اند و آن را «مبدأ همه خوشبختی‌ها و بدبختی‌های یک ملت» می‌دانند که هرگونه فساد و انحراف در آن موجب فساد و انحراف جامعه از مسیر حق می‌شود (امام خمینی، ۱۳۹۹، ج ۱۰: ۴۷۰). ایشان ریشه و منشأ استقلال کشور در همه عرصه‌ها را دوری از فرهنگ استعماری و دستیابی به استقلال فرهنگی بیان می‌کنند. بنابراین در منظومه اندیشه‌ای ایشان، فرهنگ منشأ سایر نظامات اجتماعی است و از اهمیت بیشتری از آنها برخوردار است.

انقلاب اسلامی در گام دوم عمر خویش به بلوغ نظام‌سازی در اجزای مختلف خود رسیده است و به‌خوبی نیاز به ترسیم و تدقیق نظامات گوناگون، به‌خصوص نظام فرهنگی، در آن ادراک می‌شود. غفلت از نظام‌سازی مبتنی بر ایدئولوژی و مبنای می‌تواند به‌گرفته‌برداری از سایر نظام‌های فرهنگی موجود و بعضاً رقیب یا دشمن - ختم شود و همین مسئله می‌تواند زمینه‌ساز انحراف از مبنای اصیل باشد.

طراحی یک نظام فرهنگی برای هر نظام حکومتی، ضرورتی حیاتی است؛ به‌ویژه اگر آن نظام، یک نظام ایدئولوژیک و دارای بنیان‌های عمیقاً مبتنی بر اسلام باشد. طراحی چنین نظامی می‌تواند آثار، تجلیات و نتایجی در سایر نظامات اداره جامعه نیز داشته باشد. نظم فرهنگی جمهوری اسلامی قطعاً متأثر از اندیشه‌های بنیان‌گذار آن، امام خمینی(ره)، است. در پژوهش حاضر نیز تلاش می‌شود الگویی مبتنی بر اندیشه امام خمینی(ره) برای نظام فرهنگی مطلوب نظام اسلامی تدوین شود. در طراحی آن الگو ضرورتاً باید با در نظر گرفتن شرایط گوناگون، راهبردهایی مشخص برای رسیدن به اهداف تبیین و پیامدهای عمل به آن الگو نیز ارزیابی شود تا ضمن جامعیت‌بخشی، تصمیم‌سازی مناسبی برای تصمیم‌گیران مدیریت فرهنگی کشور انجام گیرد.

سؤال‌هایی که در این پژوهش بررسی می‌شوند به این شرح هستند:

سؤال اصلی

راهکارهای رسیدن به نظام فرهنگی متناسب با اسلام و انقلاب اسلامی چیست؟

سؤال‌های فرعی

۱. نظام فرهنگی مطلوب چه ثمره‌هایی خواهد داشت؟
 ۲. ملزومات یک نظام فرهنگی متناسب با انقلاب اسلامی چیست؟
 ۳. چه موانعی در راه رسیدن به نظم فرهنگی مطلوب وجود دارد؟
- این پژوهش با مراجعه به منتخبی از آثار برجای‌مانده از امام خمینی (ره)، به دنبال پاسخ‌گویی به این سؤال‌ها و در نهایت طراحی الگوی تحقق نظام فرهنگی مطلوب خواهد بود.

ادبیات تحقیق

۱. فرهنگ

باید بدانیم هر کدام از متفکران با توجه به مکتب و نحله خاص خود، برای تبیین واقعیات اجتماعی و انسانی اطراف خود به تعریفی خاص از فرهنگ پرداخته‌اند (جوادی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۷۰). بررسی لغوی فرهنگ در زبان و ادبیات فارسی نشان می‌دهد که این واژه به معنای «ادب و تربیت، دانش، علم و معرفت و مجموعه آداب و رسوم» به کار رفته است (معین، ج ۲، ۱۳۸۶: ۲۵۳۸). شاید بتوان گفت اولین تعریف از فرهنگ را ادوارد تایلور،^۱ مردم‌شناس انگلیسی، در سال ۱۸۷۱ در کتاب «فرهنگ ابتدایی»^۲ خود ارائه کرد: «فرهنگ عبارت است از کلیت درهم تافته‌ای که شامل دانستی‌ها، دین، اعتقادات، هنرها، اخلاقیات، قوانین، عادات، آداب و رسوم و هرگونه توانایی دیگری است که انسان به عنوان عضوی از جامعه به دست می‌آورد» (آشوری، ۱۳۹۹: ۱۱۲).

سازمان علمی و فرهنگی ملل متحد (یونسکو) در کنفرانس جهانی «سیاست‌های فرهنگی» فرهنگ را چنین تعریف کرد: «فرهنگ کلیتی است ترکیب یافته از خصوصیات متفاوت روحی، مادی، فکری و احساسی که شاخصه یک جامعه یا یک گروه است. فرهنگ نه فقط هنرها و نوشتارها بلکه حالات زندگی، حقوق بنیادی انسان، نظام‌های ارزشی، نسبت‌ها و باورها را دربرمی‌گیرد. فرهنگ به انسان امکان واکنش نشان دادن در مقابل خود را می‌دهد. فرهنگ ما را به طور مشخص انسان می‌کند. حیات عقلایی، قضاوت نقادانه و احساس تعهد اخلاقی به ما می‌بخشد. انسان از طریق فرهنگ، خود را بیان می‌کند، از خود آگاه می‌شود، ضعف‌های خود را

1. Edward bunt Taylor
2. Primitive Culture

می‌پذیرد، از موفقیت‌های خود می‌پرسد، به ابزارهای جدید دست می‌یابد و کارهای جدیدی خلق می‌کند تا از طریق آنها محدودیت‌های خود را برطرف کند (سلیمی، ۱۳۸۹: ۲۹).

فرهنگ را در سند مهندسی فرهنگی کشور به مجموعه‌ای از «عقاید و باورهای اساسی، ارزش‌ها، آداب و الگوهای رفتاری ریشه‌دار و دیرپا و نمادها و مصنوعات که ادراکات، رفتار و مناسبات جامعه را جهت و شکل می‌دهد و هویت آن را می‌سازد» تعریف کرده‌اند (ستاد مهندسی فرهنگی، ۱۳۹۳: ۳).

میان اندیشمندان مسلمان نیز تعاریفی از فرهنگ ارائه شده است. حضرت امام(ره) فرهنگ را اساس استقلال و ملیت یک ملت (امام خمینی، ۱۳۹۹، ج ۷: ۵۷) و راه اصلاح مملکت می‌دانند (امام خمینی، ۱۳۹۹، ج ۱: ۳۹۰) و معتقدند که «بی‌شک بالاترین و والاترین عنصری که در موجودیت هر جامعه دخالت اساسی دارد فرهنگ آن جامعه است. اساساً فرهنگ هر جامعه هویت و موجودیت آن جامعه را تشکیل می‌دهد و با انحراف فرهنگ، هر چند جامعه در بُعدهای اقتصادی، سیاسی، صنعتی و نظامی قدرتمند و قوی باشد، ولی پوچ و پوک و میان‌تهی است» (امام خمینی، ۱۳۹۹، ج ۱۵: ۲۴۳).

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای(دام‌ظله) در تعریف فرهنگ می‌فرماید: «فرهنگ یعنی خلیقات و ذاتیات یک جامعه و بومی یک ملت؛ تفکراتش، ایمانش، آرمان‌هایش؛ اینها تشکیل‌دهنده مبانی فرهنگ یک کشور است... فرهنگ عبارت از ذهنیات و اندیشه‌ها و ایمان‌ها و باورها و سنت‌ها و آداب و ذخیره‌های فکری و فرهنگی است... فرهنگ شامل ادبیات، هنر، علم، عادات و اخلاق و سنن موجود در جامعه و شامل خصلت‌های ملی است» (خامنه‌ای، ۱۳۹۱: ۸۶-۸۵). از نگاه ایشان، فرهنگ از سه لایه تشکیل می‌شود: لایه بنیادی (مفروضات اساسی، باورها و جهان‌بینی)؛ لایه میانی (ارزش‌ها)؛ لایه بیرونی (خط، زبان، آداب، نمادها و رفتارها). در هر لایه عناصری هستند که این عناصر در تعامل با یکدیگر قرار می‌گیرند» (خامنه‌ای، ۱۳۸۱).

همچنین علامه محمدتقی جعفری در تعریف فرهنگ می‌نویسد: «فرهنگ عبارت است از شیوه‌های انتخاب‌شده برای کیفیت زندگی که با گذشت زمان و مساعدت عوامل محیطی و پدیده‌های روانی و رویدادهای نافذ در حیات یک جامعه به وجود می‌آید» (جعفری، ۱۳۸۸).

ج ۱۶: ۲۳۴). حجت الاسلام پارسانیا فرهنگ را چنین تعریف می کند: «صورت تنزل یافته معنا به عرصه فهم عمومی و رفتارهای مشترک و کنش های اجتماعی» (پارسانیا، ۱۳۹۱: ۱۲۶-۱۲۵).

۲. فرهنگ مطلوب

با نگاهی تحلیلی به اندیشه امام خمینی (ره) می توان سه نوع فرهنگ را از هم تمیز داد. هر یک از این فرهنگ ها از یک سو، دارای شاخصه های خاص خود است و از سوی دیگر، به کارگیری هر یک از آنها آثار و فایده های مشخصی به دنبال خواهد داشت.

یکی از گونه های فرهنگ در اندیشه امام راحل (ره) «فرهنگ غربی» است. این فرهنگ که به شکل ملموس برگرفته از تمدن مغرب زمین و مبتنی بر جهان بینی مادی آن است، صرفاً به تربیت انسان در بعد مادی توجه دارد و به سعادت و تکامل معنوی او بی اعتناست. نگاهی به تجربه به کارگیری این فرهنگ در تمدن غرب نشان می دهد که فرهنگ غربی هر چند موجب توسعه مادی و پیشرفت صنعتی تمدن غرب شده، اما انحطاط و سقوط معنوی این تمدن را در پی داشته است (امام خمینی، ۱۳۸۸، ج ۸: ۱۰۸).

گونه دیگری از فرهنگ که در اندیشه حضرت امام (ره) قابل تحقیق است، «فرهنگ وابسته یا استعماری» است. هر چند این فرهنگ را نمی توان گونه ای مستقل از فرهنگ دانست، بلکه به تبع سایر فرهنگ ها و در تبعیت از آنان به وجود می آید و هویتی مستقل ندارد، اما به علت ماهیت وابسته اش، در طول تاریخ بشریت، از لحاظ مادی یا معنوی ثمره ای برای ملت ها نداشته و برخلاف فرهنگ غربی، حتی هویت و منافع مادی ملت ها را نیز تأمین نخواهد کرد (امام خمینی، ۱۳۸۸، ج ۳: ۳۰۶).

اما سومین گونه فرهنگ از منظر امام راحل (ره) «فرهنگ اسلامی - انسانی» است که از آن با تعبیری چون «فرهنگ الهی» و «فرهنگ استقلالی» یاد کرده اند. این فرهنگ که برگرفته از اوامر الهی و احکام آسمانی است، دارای نوعی جامعیت در نگاه به جنبه های مختلف مادی و معنوی زندگی انسان است. حضرت امام (ره) ضمن تمجید فراوان این فرهنگ، آن را تأمین کننده همه شئون مادی و معنوی انسان می داند که در صورت تحقق، دنیا و آخرت ملت ها را تضمین خواهد کرد (امام خمینی، ۱۳۸۸، ج ۳: ۳۰۶).

بنابراین آنچه این پژوهش به عنوان فرهنگ یا نظام فرهنگی مطلوب از نگاه بنیان‌گذار انقلاب اسلامی به دنبال تبیین آن است، گونه سوم فرهنگ، یعنی فرهنگ الهی و استقلالی است که لازمه تحقق اهداف و آرمان‌های مد نظر در نظام اسلامی است.

۳. نظام فرهنگی

«نظام»^۱ به مجموعه‌ای از واحدها یا عناصر مرتبط به هم گفته می‌شود که به منظور تأمین اهدافی از پیش تعیین شده در تعامل با همدیگر عمل می‌کنند (چلبی، ۱۳۹۵: ۳۶). یک مجموعه نظام مند دارای چند ویژگی است: نخست، باید مرکب از اجزا باشد؛ دوم، اجزا با هم مرتبط باشند؛ سوم، تعامل و ارتباط اجزا برای هدفی واحد باشد؛ چهارم، دارای اثر و کارکرد جمعی باشد (اورعی، ۱۳۸۲: ۱۷).

می‌توان پارسونز را مهم‌ترین نظریه پرداز حوزه سیستم‌ها دانست که در کلان نظریه خود، به نظام فرهنگی به صورت تفصیلی پرداخته است. او «در نظریه سیستمی خود، ساختار جامعه، نقش فرهنگ در حفظ این ساختار و روابط فی مابین مؤلفه‌های گوناگون نظام اجتماعی را در کانون توجه خود قرار می‌دهد. پارسونز با ارائه نظریه خود در باب سیستم، آشکارا بر نقش حیاتی فرهنگ در نظریه سیستم اجتماعی تأکید دارد. وی با تنویر کردن فرهنگ به منزله حوزه یا نظامی مستقل، نهادهای فرهنگی و اجتماعی را از همدیگر متمایز می‌کند و ضمن اعتقاد به استقلال فرهنگ از جامعه از لحاظ تجربی، معتقد است سیستم ارزشی مشترک، پیش فرض‌های لازم برای انسجام اجتماعی را فراهم می‌آورد» (صالحی امیری، ۱۳۸۶: ۱۳۵).

نظریه فرهنگ پارسونز مرتبط با نظریه کنش اوست. وی در نظریه کنش خود معتقد است که کنش‌های انسانی همواره یک بعد هنجاری یا غیرعقلانی دارد و به بیان دیگر، کنش انسان تحت هدایت آرمان‌ها و ادراکات عام قرار دارد. بنابراین به اعتقاد پارسونز، کنش اجتماعی نمی‌تواند به طور مکانیکی دیده شود، بلکه مفهومی فرهنگی دارد که محوریت آن با نهادهای فرهنگی است و بخشی از خرده‌نظام اجتماعی و فرهنگی محسوب می‌شود. کنش انسانی به صورت داوطلبانه اتفاق می‌افتد نه اجباری؛ زیرا آرمان‌ها و ادراکاتی که کنش‌ها را هدایت می‌کنند، درون افرادند. بنابراین

1. System

کنش یک فراگرد فعالانه و خلاقانه و ذهنی است نه همچون واکنشی مکانیکی در برابر محرک‌ها (ریتزر، ۱۳۸۸: ۴۸).

از این رو «نظام فرهنگی» را می‌توان مجموعه‌ای منسجم و مرتبط از باورها، ارزش‌ها و هنجارها برای تأمین هدفی خاص - که با تکیه بر مبانی هستی‌شناختی، انسان‌شناختی و معرفت‌شناختی‌شان مشخص می‌شود - دانست که دارای آثار و کارکرد اجتماعی هستند. از نگاه امام خمینی (ره)، نظام فرهنگی مهم‌ترین جزء از نظامات اجتماعی است که دارای نوعی توفیق و احاطه مؤثر بر سایر نظامات همچون نظام سیاسی، نظام اقتصادی و... است.

پیشینه پژوهش

هر چند در باب اندیشه امام خمینی (ره) پژوهش‌های مفصلی صورت گرفته، اما موضوعات غالب در آنها سیاست، فقه، عرفان و امنیت بوده و در چارچوب موضوع پژوهش حاضر متأسفانه تحقیقات اندکی انجام شده است. در زیر این تحقیق‌ها بررسی می‌شوند:

۱. زرگر و نفر (۱۳۹۴) در مقاله «الگوی مطلوب فرهنگ سیاسی دانشجویی از دیدگاه امام خمینی (ره)» در محدوده مشخص فرهنگ سیاسی دانشجویان، همه آثار برجای‌مانده از امام خمینی (ره) را بررسی کرده‌اند. در نتایج این پژوهش، مهم‌ترین مؤلفه‌های فرهنگ سیاسی دانشجویی به این شرح دسته‌بندی شده‌اند: «تهذیب نفس، فعالیت سالم در امور سیاسی و داشتن تقوای سیاسی، وابسته نبودن و داشتن فرهنگی مستقل، وحدت دانشجویان با روحانی، مبارزه علیه استعمار، اصلاح فکری دانشجویی، جلوگیری از انحراف در دانشگاه، اتحاد گروه‌های دانشجویی و تشکیل گروه فراگیر ملی-اسلامی، پاکسازی دانشگاه‌ها، شناخت اسلام و شناساندن آن، حفظ روحیه همکاری، کمک به اجرای جمهوری اسلامی واقعی و عدالت اجتماعی و تربیت اسلامی در دانشگاه‌ها که دانشجویان باید به آن اهتمام ورزند» (زرگر و نفر، ۱۳۹۴: ۱۳۰-۱۴۷).
۲. افتخاری و باباخانی (۱۳۹۵) در تحقیقی با عنوان «سیاست و فرهنگ؛ شاخص‌های سیاست‌گذاری فرهنگی از دیدگاه امام خمینی (ره)» در زمینه سیاست‌گذاری فرهنگی در

اندیشه امام(ره)، با بررسی برخی پیام‌های مهم امام خمینی(ره) و با استفاده از روش داده‌بنیاد، شاخص‌هایی برای یک سیاست‌گذاری مناسب و در حوزه فرهنگ به مسئولان کشور ارائه داده‌اند. آنها در این پژوهش، ضمن بررسی مبانی سیاست‌گذاری فرهنگی، شاخص‌ها و نتایج سیاست‌های مدنظر امام را نیز تبیین کردند (افتخاری و همکار، ۱۳۹۵: ۸۸).

۳. زیرکی حیدری و الماسی (۱۳۹۵) در تحقیق «ریشه‌یابی فرهنگ شهادت‌طلبی رزمندگان اسلام در منظومه افکار امام خمینی(ره)» به این سؤال می‌پردازند که آیا ترویج تفسیری جدید از مفهوم شهادت توسط امام خمینی(ره) در ظهور و بروز عملی «فرهنگ شهادت‌طلبی رزمندگان اسلام» مؤثر بوده است؟ آنها به این نتیجه می‌رسند که بین تفسیر جدید امام(ره) از مفهوم شهادت و روحیه شهادت‌طلبی رزمندگان رابطه وجود دارد.

۴. طارمی (۱۳۹۵) در «تأثیر دیدگاه‌های امام خمینی بر فرهنگ استراتژیک جمهوری اسلامی ایران»، به تأثیرات اندیشه امام(ره) بر فرهنگ راهبردی ایران و رویکردهای استفاده حکومت از قدرت در معادلات بین‌المللی پرداخته و به این نتیجه رسیده است که اندیشه شیعی موجب تمرکز بر ایمان و روحیه به‌عنوان عامل اصلی قدرت نظامی در فرهنگ راهبردی ایران شده است.

۵. جمشیدی و اسلامی (۱۳۹۶) در «تفکر و فرهنگ بسیجی در اندیشه امام خمینی(ره)» تلاش کرده‌اند ابعاد مختلف تفکر و فرهنگ بسیجی را مبتنی بر اندیشه امام خمینی(ره) تبیین کنند و در نهایت مؤلفه‌های زیر را برای این مفهوم احصا کرده‌اند: خداگونه‌اندیشی، اتکا بر فطرت سلیم انسانی، عقلایی و منطقی بودن، واقع‌نگری، آرمان‌گرایی، ولایت‌مداری، ایمان‌پذیری، علم‌باوری، متعهد بودن، تخصص‌گرایی، وحدت‌گرایی و وفاق‌اندیشی، مصلحت‌شناسی، نوآوری و تحول، عدالت‌خواهی و ظلم‌ستیزی، نگرش عاشورایی، شهادت‌طلبی و اسوه‌گرایی.

۶. جمشید و قربی (۱۳۹۴) در مقاله «تهدیدهای فرهنگی در سطح مردم و حکومت از منظر امام خمینی(ره)» به روی دیگر سکه یعنی اقدامات استکبار جهانی علیه فرهنگ انقلاب اسلامی پرداخته و آن اقدامات را از منظر اندیشه امام(ره) احصا کرده و مواردی چون

- استحاله فرهنگی، وابستگی فکری و فرهنگی و مخدوش کردن هویت ملی را از عناصر این موضوع دانسته‌اند.
۷. سلحشوری (۱۳۹۳) در تحقیقی با عنوان «فرهنگ آمریکایی و راه‌های مبارزه با آن از منظر امام خمینی (ره)»، همانند پژوهش پیشین، به مواجهه اندیشه فرهنگی امام (ره) در برابر فرهنگ آمریکایی می‌پردازد و می‌گوید که مهم‌ترین راه مقابله با آمریکاکرایی، حفظ فرهنگ ایرانی-اسلامی است.
۸. موسوی (۱۳۹۵) در مقاله «سیاست‌گذاری تحقق دانشگاه اسلامی با تأمل بر دیدگاه امام خمینی (س)» به یکی از زیرنظام‌های فرهنگی- یعنی دانشگاه- در اندیشه امام (ره) پرداخته است و پس از بیان اینکه از نظر امام خمینی، دانشگاه‌ها دو کارکرد عمده دارند که یکی تربیت و اصلاح انسان و دیگری تربیت دانشمندان و متخصصان است، راهبردهای تحقق این دو هدف را تبیین می‌کند.
۹. استاک و همکاران (۱۳۹۶) در «چگونگی مفصل‌بندی دلالت‌های فرهنگی- سیاسی در گفتمان امام خمینی (ره)» به رابطه بین نظام فرهنگی مطلوب امام (ره) با نظام سیاسی تأسیس شده توسط ایشان می‌پردازند و معتقدند دال مرکزی فرهنگی اندیشه امام (ره)، همان اسلام است که توانسته علاوه بر تأثیر در نظام سیاسی ایران، نسلی جدید از نظریات و نظریه‌پردازان را در حوزه علوم سیاسی در جهان به وجود آورد.
۱۰. غلامی شکارسرای و عرف در تحقیقی با عنوان «اصول سیاست‌گذاری هویتی در جمهوری اسلامی ایران در سپهر گفتمانی امام خمینی (ره)» به موضوعات هویتی در توجه به اقوام می‌پردازند و گذار از ناسیونالیسم باستان‌گرا در پهلوی اول و دوم به سوی اتحاد دینی در جمهوری اسلامی را تبیین می‌کنند.

روش پژوهش

در تحقیق حاضر از روش‌های مبتنی بر پژوهش کیفی استفاده شده است. پژوهش کیفی نوعی نگره وسیع، عمیق، بامعنا و حتی غیرابزاری به مسائل، رفتارها و یافته‌هاست (خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۶). «پژوهش کیفی عبارت است از هر نوع پژوهشی که یافته‌هایی را به دست می‌دهد که با

شیوه‌هایی غیر از روش‌های آماری یا هرگونه کمی کردن کسب شده‌اند» (استراوس و کوربین، ۱۳۹۰: ۱۷). روش کیفی مورد استفاده در این پژوهش که در پارادایم تفسیرگرایی قرار می‌گیرد، بر پدیداری الگوها، تم‌ها و مقولات از داده‌ها تأکید دارد؛ بدون اینکه تلاش شود این برجسب‌ها به داده‌ها تحمیل و حقیقت بر اساس نظر و نگاه نگارنده تحریف شود (دانایی‌فرد، الوانی و آذر، ۱۳۹۸: ۱۵). برای تجزیه و تحلیل داده‌های این پژوهش، از روش «داده‌بنیاد» استفاده شده است. نظریه‌پردازی داده‌بنیاد را می‌توان یکی از مهم‌ترین راهبردهای پژوهش کیفی دانست (دانایی‌فرد و امامی، ۱۳۸۶: ۷۰). در کتابی با عنوان «کشف نظریه داده‌بنیاد»^۱ مفاهیم پایه و کلیات این روش تشریح شده است (Glaser & Strauss, 1967). این کتاب ایده‌های اصلی نظریه‌پردازی داده‌بنیاد را پایه‌گذاری کرده است (Creswell, 2005: 396). در این پژوهش از رهیافت نظام‌مند - که عمدتاً استراوس و کوربین (Strauss & Corbin, 1998) تئوریزه کرده‌اند - استفاده شده که بر اساس آن، گردآوری داده‌ها در سه مرحله «کدگذاری باز»،^۲ «کدگذاری محوری»^۳ و «کدگذاری انتخابی»^۴ انجام می‌گیرد (Lee, 2001: 41).

در نهایت با استناد به کدهای به‌دست آمده، برای طراحی مدل پارادایمی «نظام فرهنگ عمومی مطلوب» از این مدل استفاده شد: مقوله محوری پژوهش، فرهنگ عمومی مطلوب لحاظ شد و براساس کدهای به‌دست آمده برای رسیدن به آن، سه نوع شرایط شامل شرایط علی، شرایط زمینه‌ای و شرایط واسطه‌ای به‌دست آمد. در کدهای به‌دست آمده، امام خمینی(ره) راهبردهایی برای رسیدن به آن فرهنگ مطلوب ارائه داده و پیامدهای رسیدن به آن فرهنگ مطلوب را نیز بیان فرموده‌اند. بنابراین مدل حاصل از این پژوهش پنج بُعد اساسی پیدا کرد که در ادامه توضیحات آن خواهد آمد.

گردآوری داده‌های پژوهش

تمرکز اصلی این پژوهش بر آثار امام خمینی(ره) در سال‌های ۱۳۶۶ و ۱۳۶۷ است. در میان آثار برجای‌مانده از امام راحل(ره) در سال‌های آخر عمر ایشان پیام‌های مکتوب از برتری و تمایز

1. Grounding Grounded Theory
2. Open Coding
3. Axial Coding
4. Selective Coding

محسوسی برخوردارند. با توجه به این دو قید، مهم ترین پیام های دو سال آخر عمر شریف ایشان احصا و تحلیل شد. بر این اساس، وصیت نامه حضرت امام (ره) که بیشترین مباحث فرهنگی و ساختاری را در خود گنجانده است به عنوان نمونه اول مورد تحلیل قرار گرفت و در ادامه پنج پیام مهم دیگر ایشان بررسی شد. با بررسی دو پیام آخر، هیچ مقوله جدیدی اضافه نشد؛ بنابراین با اعلام کفایت نظری، ادامه روند تحلیل پیام ها متوقف و الگوی پارادایمی نهایی با استفاده از مقولات به دست آمده ترسیم شد.

جدول ۱. پیام های منتخب امام خمینی (ره) برای استخراج نظام فرهنگی مطلوب

ردیف	عنوان پیام	تاریخ	کد
۱	وصیت نامه سیاسی- الهی امام خمینی (ره)	۱۳۶۶/۹/۱۹	الف
۲	پیام به ملت ایران در سالگرد کشتار خونین مکه (پذیرش قطعنامه ۵۹۸)	۱۳۶۷/۴/۲۹	ب
۳	پیام به مسلمانان ایران و جهان و زائران بیت الله الحرام (برائت از مشرکان)	۱۳۶۶/۵/۶	ج
۴	پیام به روحانیون، مراجع، مدرسین و ائمه جمعه و جماعات (مشور روحانیت)	۱۳۶۷/۱۲/۳	د
۵	پیام به جناب آقای حجه الاسلام محمدعلی انصاری (مشور برادری)	۱۳۶۷/۸/۱۰	هـ
۶	پیام به آقای میخائیل گورباچف (پیش بینی شکست مارکسیسم و دعوت به اسلام)	۱۳۶۷/۱۰/۱۱	و

یافته ها و تحلیل داده ها

در این پژوهش از مدل زیر برای کدگذاری استفاده شده است:

- الف، ب، ج، د، هـ و بیانگر هر یک از پیام هایی است که مورد بررسی قرار گرفته اند.
- اعداد بیانگر شماره نکته کلیدی است؛ برای مثال «ب ۸» نشان دهنده نکته کلیدی هشتم از پیام ب یعنی دومین پیام مورد بررسی قرار گرفته است.

جدول ۲. گزیده‌ای از کدگذاری و استخراج مفاهیم و مقولات پارادایمی
وصیت‌نامه امام خمینی(ره)

ردیف	گزیده پاراگراف	مفاهیم	نقش در مدل پارادایمی	کد
۱	قال رسول الله(ص): انى تارك فيكم الثقلين كتاب الله و عترتي اهل بيتي؛ فإِنَّهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضِ.	۱. ریشه داشتن در قرآن ۱. ریشه داشتن در عترت	۱. شرایط علی	الف ۱
۲	پس از شهادت حضرت علی(ع) شروع شد. خودخواهان و طاغوتیان، قرآن کریم را وسیله‌ای کردند برای حکومت‌های ضدقرآنی. آنها مفسران حقیقی قرآن و آشنایان به حقایق را که سراسر قرآن را از پیامبر اکرم(ص)... عقب زدند.	۱. تشکیل حکومت‌های ضدقرآنی	۱. شرایط واسطه‌ای	الف ۲
۳	در حقیقت قرآن را- که برای بشریت تا ورود به حوض، بزرگ‌ترین دستور زندگانی مادی و معنوی بوده و هست- از صحنه خارج کردند و بر حکومت عدل الهی- که یکی از آرمان‌های این کتاب مقدس بوده و هست- خط بطلان کشیدند.	۱. کنار گذاشتن قرآن ۲. کنار گذاشتن حکومت عدل الهی	۱. شرایط واسطه‌ای ۲. شرایط واسطه‌ای	الف ۳
۴	قرآن کریم را که برای رشد جهانیان و نقطه جمع همه مسلمانان، بلکه عائله بشری، از مقام شامخ احدیت به کشف تام محمدی(ص) است، تنزل داد...	۱. محور قرار دادن قرآن در رشد بشریت ۲. زیر سؤال بردن الهی بودن قرآن	۱. شرایط علی ۲. شرایط واسطه‌ای	الف ۴
۵	مع الأسف به دست دشمنان توطئه‌گر و دوستان جاهل، قرآن این کتاب سرنوشت‌ساز، نقشی جز در گورستان‌ها و مجالس مردگان نداشت و آن که باید وسیله جمع مسلمانان و بشریت و کتاب زندگی آنان باشد، وسیله تفرقه و اختلاف گردید یا به کلی از صحنه خارج شد.	۱. نقش دشمنان توطئه‌گر ۲. نقش دوستان جاهل ۳. تنزل نقش قرآن در جامعه	۱. شرایط واسطه‌ای ۲. شرایط واسطه‌ای ۳. شرایط واسطه‌ای	الف ۵

ردیف	گزیده پاراگراف	مفاهیم	نقش در مدل پارادایمی	کد
۶	دیدیم اگر کسی دم از حکومت اسلامی برمی آورد و از سیاست، که نقش بزرگ اسلام و رسول بزرگوار (صلی الله علیه و آله و سلم) و قرآن و سنت مشحون آن است، سخن می گفت، گویی بزرگ ترین معصیت را مرتکب شده؛ و کلمه «آخوند سیاسی» موازن با آخوند بی دین شده بود و اکنون نیز هست.	۱. جدایی دین از سیاست ۲. محجور ماندن حکومت اسلامی	۱. شرایط واسطه‌ای ۲. شرایط واسطه‌ای	الف ۶
۷	و اخیراً قدرت‌های شیطانی بزرگ به وسیله حکومت‌های منحرف خارج از تعلیمات اسلامی، که خود را به دروغ به اسلام بسته‌اند، برای محو قرآن و تثبیت مقاصد شیطانی ابرقدرت‌ها قرآن را با خط زیبا طبع می کنند و به اطراف می فرستند و با این حيله شیطانی قرآن را از صحنه خارج می کنند.	۱. حکومت‌های منحرف به ظاهر اسلامی	شرایط واسطه‌ای	الف ۷
۸	قرآن بزرگ ترین نسخه نجات‌دهنده بشر از جمیع قیودی است که بر پای و دست و قلب و عقل او پیچیده است.	۱. محور قرار دادن قرآن	شرایط علی	الف ۸
۹	ما مفتخریم که ائمه معصومین ما (صلوات الله و سلامه علیهم) در راه تعالی دین اسلام و در راه پیاده کردن قرآن کریم... و عاقبت در راه براندازی حکومت‌های جائرانه و طاغوتیان زمان خود شهید شدند.	۱. الگوگیری از ائمه معصومین (ع)	شرایط علی	الف ۹
۱۰	ما مفتخریم که بانوان و زنان پیر و جوان و خرد و کلان در صحنه‌های فرهنگی و اقتصادی و نظامی حاضر، و همدوش مردان یا بهتر از آنان در راه تعالی اسلام و مقاصد قرآن کریم فعالیت دارند.	۱. انسجام و وحدت ملی در مسیر تحقق تعالی اسلام و مقاصد قرآن کریم	شرایط زمینه‌ای	الف ۱۰
۱۱	فریاد برائت ما از مشرکین و مبارزه ما برای کسب آزادی ملت‌ها در مسیر کسب قدرت سیاسی مان و گسترش قلمرو جغرافیای حکومت اسلامی است.	گسترش قلمرو حکومت اسلامی	راهبردها	ب ۳۴

طراحی الگوی نظام فرهنگی مطلوب از منظر امام خمینی(ره)

ردیف	گزیده پاراگراف	مفاهیم	نقش در مدل پارادایمی	کد
۱۲	مارکسیسم جوابگوی هیچ نیازی از نیازهای واقعی انسان نیست؛ چرا که مکتبی است مادی، و با مادیت نمی‌توان بشریت را از بحران عدم اعتقاد به معنویت، که اساسی‌ترین درد جامعه بشری در غرب و شرق است، به در آورد.	حرکت جمعی جامعه به سوی سعادت اخروی	پیامدها	۶۴ و
۱۳	امروز روز هدایت نسل‌های آینده است. کمربدهاتان را ببندید که هیچ چیز تغییر نکرده است.	وظیفه مردم در قبال هدایت یکدیگر در جامعه اسلامی	پیامدها	ب ۶۵

این نمونه از کدگذاری روی همه نمونه آماری اجرا شد و سپس جدول‌های مربوط در قالب جدول زیر دسته‌بندی شدند تا بتوان به سوی طراحی الگوی مدنظر پیش رفت:

جدول ۳. مقوله‌های سطح اول و دوم مدل پارادایمی نظام فرهنگی مطلوب در وصیت‌نامه امام خمینی(ره)

ردیف	مقولات پارادایمی	مقولات سطح ۱	مفاهیم
۱	مقوله محوری	فرهنگ عمومی	مردمی بودن فرهنگ عمومی
			نقش نظارتی دولت در فرهنگ
			طراحی الگوی بومی در فرهنگ‌سازی عمومی
			ملزومات سامان دادن به فرهنگی عمومی جامعه
			توجه به ریشه و مینا بودن فرهنگ برای سایر نظامات اجتماعی
۲	شرایط علی	جامعیت دین اسلام در همه جنبه‌های فردی و اجتماعی	رابطه نزدیک فکر و فرهنگ در یک جامعه
			فرهنگ، زیربنای تشکیل تمدن اسلامی
			جامعیت دین اسلام و لزوم برپایی حکومت اسلامی بر پایه احکام و آموزه‌های دین مبین اسلام
			سیاسی-اجتماعی و غیرفردی دیدن احکام دین اسلام
			توجه به عبادی-سیاسی بودن احکام اسلام
			استفاده از شعائر سیاسی برای وحدت مسلمین

ردیف	مقولات پارادایمی	مقولات سطح ۱	مفاهیم
			رابطه دین و سیاست و لزوم مبتنی بر دین بودن همه ارکان فردی و اجتماعی در جامعه اسلامی
		برخورداری از منابعی گرانسنگ مانند کتاب (قرآن) و سنت (سیره اهل بیت(ع))	تمسک به قرآن
			تمسک به اهل بیت
		برخورداری از فرهنگ شیعی	وجود رابطه ولایی و برخورداری از محبت اهل بیت(ع) روحیه جهاد و شهادت طلبی در مسیر حق به تبعیت از حضرت اباعبدالله الحسین(ع) اهمیت ترویج فرهنگ صحیح انتظار در جامعه
		زمینه اعتقادی؛ روح ایمان، معنویت گرایی و توحیدمحوری در جامعه	وجود گرایش قوی به معنویت و اخلاق در جامعه با وجود فقدان معنویت در جهان امروز
			اعتقاد به عالم فراماده در مقابل ماده گرایی محض مکاتب بشری
			اعتقاد به توحید و نفی شرک در نظر و عمل
		زمینه ساختاری؛ نظام حکومتی ولایی و رابطه حقی دولت و ملت	ولایت فقیه، محور وحدت و یکپارچگی جامعه
			مشکل خود دانستن مسائل دولت توسط مردم
۳	شرایط زمینه‌ای	زمینه تاریخی	وجود تمدن پیشرفته در ایران در زمان بربریت اروپاییان
			فرهنگ اصیل و دیرینه ایرانیان
		زمینه اجتماعی؛ امکان بهره‌مندی از نیروی متراکم و فعال مردمی	لزوم تربیت نیروی انسانی متعهد و کارآمد
			اهمیت نیروی انسانی متعهد و کارآمد در پیشبرد اهداف و آرمان‌های یک ملت
			حمایت، فعال‌سازی، بهره‌گیری و جهت‌دهی ظرفیت‌های انسانی موجود در کشور

طراحی الگوی نظام فرهنگی مطلوب از منظر امام خمینی(ره)

مفاهیم		مقولات سطح ۱	مقولات پارادایمی	ردیف
<p>اخراج معلمین و استادان غرب‌گرا و وابسته</p> <p>به کارگیری معلمین و استادان شایسته و متعهد</p>	<p>اصلاح وضعیت تربیت‌کنندگان نسل آینده (معلمین و استادان)</p>			
<p>ایجاد فضای مناسب برای فعالیت فرهنگی مردمی</p> <p>حمایت از فعالان فرهنگی</p> <p>مقابله با جریان‌های منحرف فرهنگی</p>				
<p>میدان دادن به عناصر متعهد و انقلابی در امور مختلف</p>				
<p>لزوم اعتماد به مردم و سپردن امور به دست آنان</p>				
<p>جدا کردن قشر تحصیل‌کرده دانشگاهی از روحانیت</p> <p>به دست گرفتن مراکز تعلیم و تربیت توسط بیگانگان</p> <p>ترویج فساد و بی‌بندوباری در جوانان</p> <p>جوامع تحت نفوذ</p>	<p>منحرف کردن قشرهای مختلف جامعه به خصوص جوانان از فرهنگ و ارزش‌های خودی</p>	<p>القائات و اقدامات خصمانه دشمنان</p>	<p>شرایط واسطه‌ای</p>	<p>۴</p>
<p>انحراف فکر جوانان از مسائل مهم و اساسی جامعه با مشغول کردن آنان به مسائل کم‌اهمیت و لغو</p>				

مفاهیم	مقولات سطح ۱	مقولات پارادایمی	ردیف
سیاه‌نمایی و مأیوس کردن مردم از آینده			
تلاش برای نفوذ فرهنگی و ترویج فرهنگ غربی میان قشرهای مختلف جامعه			
کهنه، نامناسب و بی‌ارزش جلوه دادن فرهنگ و ارزش‌های بومی در چشم جوانان جوامع			
ایجاد خودباختگی و سلب اعتماد به خویش			
عدم استفاده از نیروی مردمی در فرهنگ	ناکارآمدی سیاست‌گذاری‌های فرهنگی در داخل		
نگاه قیم‌ما‌بانه دولت به فرهنگ			
تلاش برای جذب و تربیت نخبگان فکری ممالک مستضعف	روی کار آمدن مسئولان غرب‌زده و وابسته		
طراحی سیستم آموزشی مبتنی بر آموزه‌ها و ارزش‌های غربی در مناطق و ممالک تحت سلطه			
تلاش برای انتخاب دولتمردان ممالک مستضعف از میان همین شرق‌زدگان و غرب‌زدگان			
تقلید کورکورانه از شرق و غرب و عدم اتکا به خود	خودکم‌بینی و متأثر شدن از هیمنه ساختگی تمدن غرب		
ایجاد از خودبیگانگی در قشرهای مختلف جامعه			
جاهل نگاه داشتن ملت‌ها نسبت به گذشته خویش برای سلب اعتماد به نفس آنها			
تبلیغات فراوان برای نشان دادن شوکت و اقتدار تمدن غرب بیش از حد واقعیت			
تلاش برای حمایت از مستضعفان در همه عالم	تشکیل حکومت حق		
لزوم کسب آمادگی برای مبارزه با ظالمان و برقراری عدالت در سراسر عالم			
باور به توان داخلی در حل مسائل	ایجاد خودباوری و اعتماد به نفس در جامعه	راهبردها	۵
پرهیز از خودکوچک‌بینی و ضعف نفس			
پرهیز از ترس از هیمنه ساختگی تمدن غرب			
موقیعت در هر امری که با اعتماد به خدا و اتکال به نفس بدون چشم‌داشت به بیگانگان در داخل انجام شد.			

طراحی الگوی نظام فرهنگی مطلوب از منظر امام خمینی(ره)

مفاهیم	مقولات سطح ۱	مقولات پارادایمی	ردیف
مقابله با شکاف‌های قومی و مذهبی و... مقابله با ایجاد شکاف میان تحصیل‌کردگان حوزوی و دانشگاهی	مقابله با ایجاد شکاف‌های اجتماعی	ایجاد وحدت، یکپارچگی و عزم اجتماعی	
حرکت همه در مسیر نیل به اهداف متعالی به قدر توان خود از خودگذشتگی و فدا کردن مال و فرزند در مسیر تحقق آرمان	ایجاد عزم ملی		
پرهیز از تقلید کورکورانه از شرق و غرب برخورداری از غنای محتوایی و نظری در حوزه فرهنگ برخورداری از سابقه و الگوی تاریخی قابل بهره‌گیری	قابلیت دین اسلام برای طراحی مدلی جامع برای رشد فرهنگ عمومی جامعه	طراحی الگوی بومی در فرهنگ بر مبنای ارزش‌های اصیل اسلامی	
لزوم برنامه‌ریزی برای ارتقای فرهنگی مردم در نظام اسلامی			
ایجاد زمینه مساعد برای اجرای احکام الهی در جامعه حکومت اسلامی؛ لازمه تحقق اجرای احکام الهی دین اسلام	اجرای احکام الهی		
ایجاد زمینه مساعد در جامعه برای حرکت عمومی مردم به سوی سعادت	حرکت جمعی جامعه به سوی سعادت اخروی	تحقق اهداف و آرمان‌های عالی شارع مقدس اسلام	۶
وظیفه دولت اسلامی برای تأمین رفاه دنیوی و سوق دادن حرکت جامعه به سوی سعادت اخروی			
وظیفه مردم در قبال هدایت یکدیگر در جامعه اسلامی			
فقدان معنویت؛ کمبود اصلی جهان مدرن			

مفاهیم	مقولات سطح ۱	مقولات پارادایمی	ردیف
وظیفه دولت اسلامی برای تأمین رفاه دنیوی و سوق دادن حرکت جامعه به سوی سعادت اخروی	نیل به زندگی شایسته و آرامش دنیوی		
لزوم توجه دولت اسلامی به تأمین رفاه مادی، آرامش معنوی و زندگی شایسته مردم			
ترس از الگو شدن ملت ایران، عامل اصلی دشمنی‌ها	الگوسازی شایسته برای سایر ملت‌های جهان		
لزوم رساندن صدای انقلاب ایران به سایر ملت‌ها (صدور انقلاب)			
ایجاد جامعه نمونه اسلامی عامل جذب سایرین به اسلام			
انقلاب مردم ایران، مقدمه انقلاب جهانی مهدوی	ایجاد زمینه مساعد در جهان برای تشکیل حکومت عدل مهدوی		
لزوم ترویج انتظار فعال و سازنده در جامعه			

بدین ترتیب با کدگذاری و تحلیل بیانات امام خمینی (ره) بر اساس فرایند تدوین شده توسط استراوس و کوربین، مقولات اصلی مرتبط با نظام فرهنگی مطلوب، در قالب پنج دسته مقوله محوری، شرایط علی، شرایط زمینه‌ای، شرایط واسطه‌ای و راهبردهای مد نظر برای تحقق این نظام احصا و آثار و ثمره‌های ناشی از تحقق آن نیز برشمرده شده است.

نتیجه‌گیری

با تحلیل بیانات امام راحل (ره) پیرامون فرهنگ، عواملی چون «جامعیت دین مبین اسلام در همه جنبه‌های فردی و اجتماعی»، «برخورداری از منابعی گران‌سنگ مانند کتاب (قرآن) و سنت

«سیره اهل بیت(ع)» و «برخورداری از فرهنگ غنی و اصیل شیعی» به عنوان شرایط علی تحقق نظام فرهنگی مطلوب در جامعه - که در واقع شرایط و عواملی را شامل می‌شود که علت امکان یا لزوم تحقق یک امر محسوب می‌شوند- شناسایی شدند.

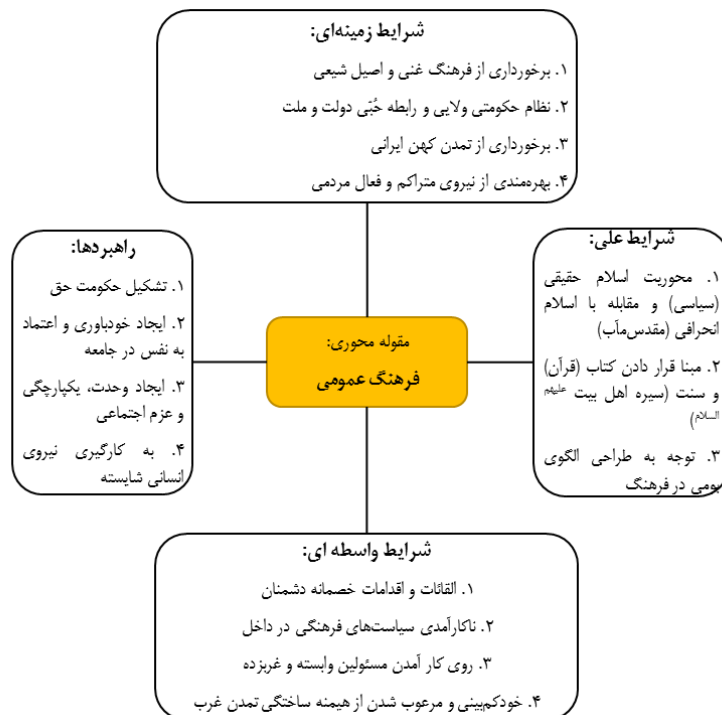
شرایط زمینه‌ای تحقق نظام فرهنگی مطلوب نیز به عواملی گفته می‌شود که زمینه لازم برای تحقق راهبردهای در نظر گرفته شده را فراهم می‌سازد. از نگاه حضرت امام(ره)، وجود زمینه‌هایی مثل «زمینه اعتقادی؛ روح ایمان، معنویت‌گرایی در جامعه»، «زمینه ساختاری؛ نظام ولایی و رابطه حبی دولت و ملت»، «زمینه تاریخی؛ برخورداراری از تمدنی کهن و دیرینه» و «زمینه اجتماعی؛ بهره‌مندی از نیروی متراکم و فعال مردمی» بستر مساعدی برای تحقق فرهنگ عمومی بومی در جامعه فراهم کرده است.

شرایط واسطه‌ای به عواملی گفته می‌شود که می‌توانند مانعی در مقابل انجام راهبردها برای تحقق مقوله محوری باشند. تحلیل اندیشه امام راحل(ره) نشان می‌دهد که از نگاه ایشان، عواملی چون «القائات و اقدامات خصمانه دشمنان»، «ناکارآمدی سیاست‌های فرهنگی در داخل»، «روی کار آمدن مسئولان غرب‌زده و وابسته» و «خودکم‌بینی و مرعوب شدن در مقابل هیمنه ساختگی تمدن غرب» عواملی هستند که می‌توانند مانعی در مقابل تحقق نظام فرهنگی مطلوب در جامعه باشند.

با توجه به عوامل و زمینه‌های مساعد و موانع موجود، باید راهکارهایی برای تحقق مقوله محوری تجویز کرد. امام خمینی(ره) «تشکیل حکومت حق» را مهم‌ترین راهکار برای تحقق نظام فرهنگی مطلوب در جامعه اسلامی می‌دانند که در سایه به وجود آمدن آن، راهبردهایی مثل «ایجاد خودباوری و اعتماد به نفس در جامعه»، «ایجاد وحدت، یکپارچگی و عزم اجتماعی» و «طراحی الگوی بومی بر اساس ارزش‌های اسلامی» امکان تحقق و اجرا در جامعه اسلامی پیدا می‌کنند.

حضرت امام(ره) معتقدند مهم‌ترین پیامد اجرای موفق این راهکارها و نهادینه ساختن نظام فرهنگی مطلوب اسلامی در جامعه، «تحقق اهداف و آرمان‌های عالی شارع مقدس» است که با «اجرای احکام الهی» در جامعه، «حرکت عمومی جامعه به سوی سعادت»، «تأمین زندگی شایسته و آرامش دنیوی»، «الگوسازی برای سایر ملت‌های جهان» و «زمینه‌سازی برای تشکیل حکومت مهدوی» همراه خواهد بود.

بدین ترتیب می‌توان گفت تحقق نظام فرهنگی مطلوب مبتنی بر آموزه‌های اسلامی از جایگاه و اهمیت بسیار بالایی در اندیشه امام راحل (ره) برخوردار بوده و تحقق آن در جامعه، ثمره‌های شایانی در رشد و تعالی جامعه و حرکت آن به سوی کمال مطلوب خویش به دنبال خواهد داشت. بر اساس داده‌های به دست آمده و تحلیل آنها، به نظر می‌رسد که می‌توان مبتنی بر داده‌های کسب شده، اقدام به طراحی یک مدل پارادایمی^۱ برای تبیین کم و کیف تحقق نظام فرهنگی مطلوب در جامعه کرد. روندنمای ۱، مدل پارادایمی نظام فرهنگی مطلوب بر اساس اندیشه امام راحل (ره) را که بر اساس مقولات به دست آمده در فرایند تحلیل حاصل شده است، بهتر نشان می‌دهد:

روند نمای ۱. الگوی نظام فرهنگی مطلوب از منظر امام خمینی (ره)

فهرست منابع

۱. امام خمینی، روح الله (۱۳۹۹). صحیفه امام(ره). تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره).
۲. موسوی خمینی، روح الله (۱۳۹۴). ولایت فقیه. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره).
۳. استاک، روح الله؛ نوابخش، مهرداد و قاسمی، یارمحمد (۱۳۹۶). چگونگی مفصل‌بندی دلالت‌های فرهنگی - سیاسی در گفتمان امام خمینی(ره). فصلنامه مجلس و راهبرد، سال بیست و پنجم، شماره ۶، صص ۱۳۱-۱۵۵.
۴. آشوری، داریوش (۱۳۹۹). تعریف‌ها و مفهوم فرهنگ. تهران: نشر آگه.
۵. استراوس، آنسلم و کوربین، جولیت (۱۳۹۰). اصول روش تحقیق کیفی. ترجمه بیوک محمدی. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
۶. افتخاری، اصغر و باباخانی، مجتبی (۱۳۹۵). سیاست و فرهنگ؛ شاخص‌های سیاست‌گذاری فرهنگی از دیدگاه امام خمینی(ره). فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، دوره نهم، شماره ۳، صص ۵۷-۹۰.
۷. اورعی، غلامرضا (۱۳۸۲). بررسی ساختار نظام اجتماعی در اسلام. تهران: صدا و سیما.
۸. بی‌نا، (۱۳۹۳). سند مهندسی فرهنگی کشور. تهران: دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی.
۹. پارسانیا، حمید (۱۳۹۱). جهان‌های اجتماعی. قم: کتاب فردا.
۱۰. جعفری، محمدتقی (۱۳۸۸). فرهنگ پیرو- فرهنگ پیشرو. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.
۱۱. جمشیدی، محمدحسین؛ اسلامی، محسن (۱۳۹۶). فرهنگ و تفکر بسیجی در اندیشه امام خمینی(ره). دوفصلنامه مطالعات قدرت نرم، سال هفتم، شماره ۱۶، صص ۴۲-۶۴.
۱۲. جمشیدی، محمدحسین و قربی، سیدمحمدجواد (۱۳۹۴). تهدیدهای فرهنگی در سطح مردم و حکومت از منظر امام خمینی(ره). فصلنامه پژوهش‌های انقلاب اسلامی، سال دوم، شماره پنجم، صص ۵۷-۷۶.
۱۳. جوادی، علی؛ ملک‌محمدی، حمیدرضا و کلانتری، عبدالحسین (۱۳۹۶). شناخت هندسه

- فرهنگ به عنوان ضرورتی در سیاستگذاری فرهنگی مبتنی بر راهبرد داده بنیاد. فصلنامه علمی پژوهشی سیاستگذاری عمومی، دوره ۳، شماره ۱، صص ۱۷۵-۱۵۳
۱۴. چلبی، مسعود (۱۳۹۵). جامعه‌شناسی نظم، تشریح و تحلیل نظری نظم اجتماعی. تهران: نشر نی.
۱۵. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۹۱). فرهنگ در منظر مقام معظم رهبری. تهران: نشر شهر.
۱۶. خامنه‌ای، سیدعلی (۱۳۸۱). بیانات در جمع اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی.
۱۷. خنیفر، حسین و ناهید مسلمی (۱۳۹۶). اصول و مبانی روش‌های پژوهش کیفی، تهران: نگاه دانش.
۱۸. دانایی فرد، حسن؛ امامی، سیدمجتبی (۱۳۸۶). استراتژی پژوهش کیفی: تاملی بر نظریه پردازی داده بنیاد. فصلنامه اندیشه مدیریت، سال اول، شماره دوم، صص ۶۹-۹۷.
۱۹. دانایی فرد، حسن؛ الوانی، سید مهدی و آذر، عادل (۱۳۹۸). روش‌شناسی پژوهش کیفی در مدیریت: رویکردی جامع. تهران: انتشارات صفار.
۲۰. دیلمی معزی، امین (۱۳۸۶). هویت‌سازی ملی در دوران پهلوی اول. زمانه، شماره ۵۶، ۱۳۸۶.
۲۱. ریتزر، جورج (۱۳۸۸). نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر. ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
۲۲. زرگر، علیرضا و نفر، زهرا (۱۳۹۴). الگوی مطلوب فرهنگ سیاسی دانشجویی از دیدگاه امام خمینی(ره). فرهنگ در دانشگاه اسلامی، دوره ۱۴، سال پنجم، شماره اول، صص ۱۲۷-۱۵۱.
۲۳. زیرکی حیدری، علی و الماسی، مصطفی (۱۳۹۵). ریشه‌یابی فرهنگ شهادت‌طلبی رزمندگان اسلام در منظومه افکار امام خمینی(ره). فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات انقلاب اسلامی، سال ۱۳، شماره ۴۷، صص ۱۴۷-۱۶۴.
۲۴. سلحشوری، احمد (۱۳۹۳). فرهنگ آمریکایی و راه‌های مبارزه با آن از منظر امام خمینی(ره). فصلنامه مطالعات ملی، سال ۱۵، شماره ۴، صص ۲۷-۴۸.
۲۵. سلیمی، حسن (۱۳۸۹). فرهنگ‌گرایی، جهانی شدن و حقوق بشر. تهران: انتشارات وزارت امور خارجه ایران.

۲۶. صالحی امیری، رضا (۱۳۸۶). **مفاهیم و نظریه‌های فرهنگی**، تهران: ققنوس.
۲۷. غلامی شکارسرائی، محمدرضا و عرف، جمال (۱۳۹۹). **اصول سیاستگذاری هویتی در ج.ا.ا.** در سپهر گفتمانی امام خمینی(ره). **فصلنامه مطالعات ملی**، سال ۲۱، شماره چهار، صص ۱۱۹-۱۳۶.
۲۸. طارمی، کامران (۱۳۹۵). **تأثیر دیدگاه‌های امام خمینی بر فرهنگ استراتژیک جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه سیاست**، دوره ۴۶، شماره ۴، زمستان، ۹۳۵-۹۵۷.
۲۹. معین، محمد (۱۳۸۶). **فرهنگ فارسی معین**. تهران: انتشارات امیرکبیر، چاپ پنجم، جلد ۲.
۳۰. موسوی، فرانک (۱۳۹۵). **سیاستگذاری تحقق دانشگاه اسلامی با تأمل بر دیدگاه امام خمینی(س).** **پژوهشنامه متین**، سال ۱۸، شماره ۷۳، صص ۱۲۷-۱۴۳.
31. Creswell, J. W. (2005). **Educational Research: Planning, Conducting, and Evaluating Quantitative and Qualitative Research**.
32. Glaser, Barney G. (1992). **Emergence vs. Forcing: Basics of Grounded Theory Analysis**, California: Sociology Press.
33. Lee, J. (2001). **A Grounded Theory: Integration and Internalization in ERP Adoption and Use**, Unpublished Doctoral Dissertation, University of Nebraska, In ProQuest UMI Database.
34. Strauss, Anselm. & Corbin, Juliet. (1998). **Basics of Qualitative Research**, Second Edition, London: Sage Publications.